

הסוגיא העשרים חלק א – מרכיבין דקלים (נו ע"א)

היכי עבדי?

[א] אמר רב יהודה: מייתו אסא רדא ושיכרא דדפנא וקימחא דשערי דמנא דלא מלו עליה ארבעין יומין, ומרתחו ליה ושדו ליה לדיקלא בליביה, וכל דקאי בארבע אמות דיליה ולא עבדי ליה, צאוי.

[ב] רב אחא בריה דרבא אמר: מנחי כופרא דיכרא לנקיבתא.

רש"י

אסא דרא הדס לח. ושיכרא דדפנא שכר של עץ שקורין לו"ר (עץ הדפנה), וגדילין בו פרי שקורין ביי"ש (פירות עץ הדפנה). דלא מלו עליה ארבעין יומי משנטחנה. ושרו ליה לדקלא בליביה דקל, יש לו לב מתוכו ויש לו מוח לאורכו, כמו שיש לעץ שקורין שנבו"ג (סמבוק שחור), ולאגוז, והמשקה הזה מועיל לדקל להתקיים. וכל אילן דקאי בארבע אמות דידיה דלא עבדי ליה הכי, צאוי – מתייבש. רב אחא בריה דרבא אמר לאו היינו מרכיבין דמתניתין, אלא מנחי כופרא דוכרא לנוקבתא, מניחין ותוחבין גמזיות רכה בת שנתה שניתוספה באילן בשנה שעברה. וקרי ליה כופרא דיכרא על שם שמכניסין אותו בענף האילן, שקוצץ ענף גדול וסודקו ומשים את זה בתוכו. לשון אחר: כופרא דיכרא – ענף רך של דקל זכר, ומרכיבו בסדק של דקל נקיבה מפני שדקל נקיבה אינה עושה פירות והזכרים עושין פירות.

פירוש

לפנינו שתי מימרות המתייחסות לשאלה כיצד הרכיבו אנשי יריחו דקלים, אך רק המימרא השנייה מסבירה את פעולת ההרכבה. רב אחא בריה דרבא מתאר את פעולת ההרכבה בדרך שתיארוה מקורות אחרים מן העולם העתיק ומסביר: "מנחי כופרא דיכרא לנקיבתא" [ב], וכך מתאר גם הרודוטוס:

האשורים מטפלים בהם [בתמרים] כמו בתאנים, בעיקר בכך שהם קושרים הפירות של הדקל הנקרא זכר על ידי היוונים, לדקל הנושא פרי, כדי שזבוב הסיקוס יוכל להכנס לתמרים ולגרום לפירות להבשיל ... כי לתמרים הזכריים, כמו לפגי תאנים, זבובי סיקוס בפירותיהם.

מעניין שהרודוטוס מייחס את פעולת ההרכבה לא לאבקה של המין הזכרי אלא לזבוב הנמצא על הפירות הזכריים. זבובים אלו הם הגורמים לדעתו לפירות להבשיל. הרודוטוס אף מוסיף שהאשורים 'קושרים' את הפירות האלו לנקבה. ברור שרב אחא בריה דרבא מתאר פעולה דומה כשהוא אומר "מנחי כופרא דיכרא לנקיבתא".

העיר יריחו מוקפת עצי דקל, מתוך מפת מידבא, מאה שיטת לספירה

תיאור קרוב יותר בזמן לימי אנשי יריחו ניתן למצוא אצל פליניוס. הוא מתאר בפרוטרוט את המינים השונים של התמר. בין היתר הוא עומד על דרך ההזרעה של התמר וכותב:

וכל כך מובן תהליך ריבויים [של התמרים], שבני אדם המציאו דרך להזריע את הנקבה על ידי הפרה וה'צמר' שאוספים מן הזכר. ולפעמים רק על ידי זריקת האבקה [של הזכר] על הנקבה.¹

ברור שאנשי יריחו הכירו את התהליך היטב. גם ידוע שתקופת ההזרעה קצרה במיוחד, ולכן התירו החכמים לאנשי יריחו להרכיב דקלים כל היום.

אנשי יריחו היו חייבים לעבוד לאתר חצות משום שהזרעת הדקל מצליחה רק כאשר פרחי הנקבות של הדקל יבשים. הזרעת הדקל מוקדם בבוקר אינה מומלצת משום שהטל פוגע בהזרעה. בספרו *The Date Palm*² עומד פול פופינו על הצורך להרכיב דקלים כאשר הם יבשים:

1 במקור: "adeoque est veneris intellectus ut coitus etiam excogitatus sit ab homine e maribus flore ac lanugine, interim vero tantum pulvere insperso feminis" (פליניוס, תולדות הטבע, יג, ז, 35). ובאנגלית: "and so fully is their sexual union understood that mankind has actually devised a method of impregnating them by means of the flower and down collected from the males, and indeed sometimes by merely sprinkling their pollen on the females" (The Loeb Classical Library, translation by H. Rackham, p. 119).

2 ספר זה נשלם בשנת 1924 על ידי פופינו, אך יצא לאור שנים רבות אחר כך: Paul Popenoe (Henry Field ed.) *The Date Palm*, Florida, 1973.

Pollination is preferable performed in the middle of the day, to avoid dampness. In Egypt, any time between 10 a.m. and 3 p.m. is considered suitable ... The lazy man's method is to tie an entire male inflorescence in the female palm, after the first two or three female spates have opened.³

לכן לא יכלו אנשי יריחו לעבוד מוקדם בבוקר ולסיים את עבודתם לפני חצות אלא היו צריכים להמשיך את עבודתם עד לפני כניסת החג.

דברי רב יהודה

כאמור, דברי רב יהודה: "מייתו אסא רדא ושיכרא דדפנא וקימחא דשערי דמנא דלא מלו עליה ארבעין יומין, ומרתחו ליה ושדו ליה לדיקלא בליביה, וכל דקאי בארבע אמות דיליה ולא עבדי ליה, צאוי" [א], סתומים. מימרתו באה מיד לאחר השאלה "היכי עבדי", כלומר כיצד הרכיבו אנשי יריחו את הדקלים. אולם המימרא דומה יותר למתכון מאשר לדיון בהרכבת דקלים. ובאמת, רש"י ד"ה ושדו ליה לדיקלא בליביה, קובע: "והמשקה הזה מועיל לדקל להתקיים". נראה שהוא למד זאת מסוף המימרא: "וכל דקאי בארבע אמות דיליה ולא עבדי ליה, צאוי", כלומר כל דקל שאינו עובר טיפול דומה, מתייבש.

י' פליקס מתאר את הרכבת הדקלים של אנשי יריחו כך:

בכדי לחסוך באבקת הפרחים הפרו את העצים הנקביים בדרך מלאכותית ... חתכו את התפרחת הזכרית וניערוה מעל למכבדי הפרחים הנקביים. פעולה זו נקראת 'הרכבת דקלים'. יש לעשותה באביב עם הבשלת הפרחים העלייניים תוך ימים ספורים. ולכן התירו לאנשי יריחו להרכיב דקלים בערב פסח כל היום. בבבל לא הכירו פעולה זו מכיון "שדקלי בבל אינם זקוקים להרכבה", ויש מהם שפירשו הרכבת דקלים כטיפול רפואי בעץ. אך האמורא ר' אחא פירש אל-נכון: 'מניחים כופרא זכרי לעץ נקבי'.⁴

נראה שבביטוי 'יש מהם' מתכוון פליקס לרב יהודה בסוגייתנו. זאת בניגוד ל"ר' אחא" [ב], שפירש "אל-נכון". כך יש, לדעת פליקס, מחלוקת בין רב יהודה לבין רב אחא בריה דרבא בנוגע לשאלה מהי הרכבת דקלים. לדעת פליקס, בבבל לא הכירו תהליך זה משום ש"דקלי בבל אינם זקוקים להרכבה", ולכן חשב רב יהודה שהרכבת דקלים היא טיפול רפואי. פליקס לא מסביר כיצד היה אמור משקה זה לעזור לדקל. הנחתו, שבבבל לא הכירו את תהליך הרכבת הדקלים, תמוהה ביותר: הרי בבבל היתה תעשייה מפותחת של גידול תמרים. כיצד ייתכן שהם לא הכירו פעולה שהיתה ידועה זה דורות, פעולה המיוחסת דווקא לאשורים!

ר' ברנד⁵ עמדה גם היא על דברי רב יהודה, ותיארה אותם בדרך אחרת:

לב זה [של הדקל] הוא איזור פגיע ביותר בתמר, ועל כן עוד קודם שינעץ הדיקלאי את הכפנית בתוכו, היה עליו לנקוט בפעולה אשר תמנע ממנו נזק. רב יהודה, בפרשו את מעשיהם של אנשי יריחו, מגלה לנו את סוד השיקוי ששימש את הדיקלאי בבואו לנעוץ את הכפנית בלב התמר הנקבי. נראה לפי זה, שבשאלה "היכי עבדי" אין הגמרא מתכוונת לברר כיצד מבצעים את ההרכבה עצמה. הדבר היה ידוע בבבל מזה דורות רבים. כוונת השאלה היתה לברר מה היה במעשה הרכבה של אנשי יריחו, שגרם מורת רוח לחכמים.⁶

ברנד ממשיכה ואומרת שהמשקה המתואר על ידי רב יהודה שימש כריפוי וכדבק כאחד: "תערובת דביקה זו, שהיתה בעלת סגולות החייה והגנה, חצצה בין הלב לבין הכפנית, ושמרה על שלמות הלב ועל יציבותה של הכפנית בראש התמרה".⁷ זאת ועוד: המשקה הדביק הזה,

3 שם, עמ' 93.

4 עולם הצומח המקראי, עמ' 42.

5 ראו סוגיא ז, 'שלוש ארצות', נב ע"ב-נג ע"א, עמ' 211 לערךן לאחר העימוד.

6 "הרכבת דקלים", תחומין יג (תשנ"ב-תשנ"ג), עמ' 112.

7 שם.

לדעת ברנד, אף "שימש להדבקות אבקת הפרחים הזכריים לפרחים הנקביים".⁸ כך, לדעת ברנד, ייתכן שלא היתה מחלוקת בין רב יהודה לבין רב אחא בריה דרבא ושניהם תיארו שלבים שונים של התהליך.

בתיאורה מנסה ברנד לאחוז בכל השיטות: המשקה שימש גם לריפוי העץ וגם כדבק שתפקידו היה לעזור לתהליך ההזרעה. אך לא ברור כיצד שימש לריפוי העץ. בנוסף, השאלה "היכי עבדי" אינה מבררת מה גרם מורת רוח לחכמים, כדברי ברנד, שהרי פעולה זאת נעשתה ברצון החכמים או לפחות ללא מחאתם. נראה שהדבק פעל להדבקות האבקה לנקבה ושרב יהודה מתאר דרך חלופית להזרעת הנקבה. במקום לנעוץ את הזכר ישירות בנקבה ולקושרם זה לזה, מורחים דבק על לב הנקבה ומנערים את האבקה של הזכרים כדי שהיא תידבק מהר.⁹ כל דקל שאינו זוכה לטיפול זה מתייבש, לדעת רב יהודה, ואינו נושא פרי.

8 עמ' 113.

9 שיטתו של רב אחא בריה דרבא מכונה על ידי פופינו: "The lazy man's method", ולפיה רק קושרים את הזכר לנקבה. רב יהודה מתאר פעולה מורכבת יותר שלפיה יש להכין דבק ולנער אבקה מעל כל דקל בנפרד.